

Osmanlı mezarlıkları ve mezar taşları dün olduğu gibi bugün de herkesin ilgisini çekmektedir. Çünkü bu mezarlıklar, endamlı servileri, rengârenk çiçekleri ve sanat şâheseri taşlarıyla insana huzur veren mekânlardır. Eski mezarlıklarımızda ölümün, insana ürperti veren soğuk yüzü görülmez. Osmanlı Medeniyeti buraları birer ‘mânevî istirahat bahçesi’ne çevirmiştir. Mezar taşı kitabeleri yapıları itibariyle de sanat ve estetiğin konusu olmuşlardır. Çok ince taş işçiliği, çeşitlilik arz eden başlıkları, taşıdıkları edebî ifadeler ve yazı sanatının çok güzzel örneklerini taşımaları onları önemli kılmıştır. Ayrıca kişi ile ilgili en doğru bilgiler mezar taşlarından elde edilmiştir. Meselâ, Sicill-i Osmâni müellifi Mehmed Süreyyâ kitabını telif ederken büyük ölçüde mezar taşlarından faydalanmıştır.

Her zaman öğündüğümüz medeniyetimizde, mezarlık alanları şehir dışına, hayatın dışına taşınmamış, devamlı göz önünde olan yerlere yapılmıştır. Önemli kişilerin türbelerinin etrafı, câmi hazîreleri, bazen mahallenin en mevkî yeri, mezarlık alanı olarak tahsis edilmiştir. Bir manada insanlar ölüleri ile birlikte yaşamış, bundan da huzur duymuşlardır. Bu sayede, devam edip giden hayatta fânîliklerini hiçbir zaman unutmamış, devamlı iyilik ve güzellik peşinde olmuşlardır. Her gün beraber oldukları yahut önünde geçerken hayır duâ ile andıkları bu mezar sakinleri, onlara hayatın fâniliğini, geçiciliğini hatırlatarak, kalıcı güzelliklere yönelmelerini hatırlatmıştır.

Hayatın her safhasında gerçek güzelliği yakalama gayreti, mahallenin bu mezar köşesinin de estetikten nasiplenmesini sağlamıştır. Kadın mezar taşına ayrı bir güzellik, erkek mezar taşına ayrı bir özellik verilmiştir. Mezar taşına yazılan edebî ifadeler, düşürülen tarih mısraları, hayatı şuurla yaşamamanın bir ifadesi olarak görülebilir. Mezardaki kişi ile ilgili bilgiler taşta kaydedilmiş, en doğru bilgiler taşta kaydedilerek sağlam bir kaynak oluşturulmuştur.

Mezar Taşı Kitâbelerinin Yapısı

Mezar taşı kitâbelerinde üç önemli özellik ve sanat göze çarpmaktadır. Taş işçiliği, yazı sanatı ve mezar taşlarında bulunan dinî ve edebî ifadeler... Yapı olarak mezar taşları birbirlerine benzer özellikler göstermektedir. Ana farklılık erkek ve hanım mezar taşlarında görülür. Erkek mezar taşlarında ölünün statüsüne göre bir başlık bulunmasına karşın, hanım mezar taşlarında çiçek motifleri başlık olarak yer alır.

Osmanlı'da batılı anlamda bir heykel geleneği yoktur. Batıda en, boy ve derinliği olan insan ve hayvan figürleri çalışılmasına karşılık, Osmanlı'da özellikle mimarî unsurlarda çok farklı bezemelere sahip taş işçiliği kullanılmıştır. Bunun yanında mezar taşı kitâbeleri, taş işçiliği olarak çok zengin örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır. Genelde, kadın ve erkek mezar taşı olarak iki grupta toplanan bu taşlar, kendi içinde de farklılıklar göstermektedir. Erkek Mezar taşlarında, sosyal statü gereği başlıkları çok çeşitlidir. Erkek mezar taşları başlık taşımalarına karşılık, kadın mezar taşlarında daha çok hanım zarâfetini yansıtan çiçek motifleri bulunmaktadır. Kadın olsun erkek olsun bir mezar taşı kitabesinin yapısı (farklı tasnifler yapılabilirse de) şu sınıflara ayrılabilir.

1-Başlık ve Sembol, 2-Serlevha, 3-Kimlik, 4- Duâ, 5- Tarih. Şüphesiz bu tasnif ana başlıkları itibariyle yapılmıştır. Bu isimler çoğu zaman yer değiştirebildiği gibi, birbiri içine yedirilmiş olarak da yer alabilmektedir. Yine bazı taşlarda bu bölümlerin biri yahut ikisi yer almamaktadır. Bazı mezar taşlarında manzum ifadeler yer almakta, bazı mezar taşlarında ölüm tarihi bulunmadığı gibi bazı mezar taşlarında, mevtanın ölüm günü saati ile verilmiştir.

Mezar Taşı Başlıkları

Erkek mezar taşı kitabelerinde mevtanın sosyal hayattaki statüsünü yansıtan, başlıklar ve semboller mezar taşı kitabelerine işlenmiştir. Her halde dünya üzerinde pek az toplum, mezar taşlarını usta işi bezemeler, lâleler, sümbüller ve sair nebâtât ile süsleyip mezarlıklarını Osmanlılar kadar şenlendirebilmiştir. Şüphesiz erkek mezar taşlarının en dikkat çeken kısmı başlıklardır. Başlıklar üç ana kısma ayrılabilirler:

Kavuklar: 1. Kallavi Kavuk, 2. Mücevveze Kavuk, 3. Burma Sarıklı Kavuk, 4. Kafesi Sarıklı Kavuk, 5. Kâtibî Kavuk, 6. Örfî Kavuk, 7. Yeniçeri Başlığı, **Fesler:** 1. Mahmûdi Fes, 2. Azîzi Fes, 3. Hamidî Fes, 4. Tarikat Başlığı, 5. Mevlevî Başlığı, 6. Kadirî Başlığı, 7. Nakşî Başlığı, 8. Bektaşî Başlığı, 9. Melâmi Başlığı, 10. Sünbûliye Başlığı

Osmanlılar'da mezar taşlarının asıl amacının bir insan tasviri yapmak olmadığı, aksine, o insanın pâyesini, daha alt katmanda kimliğini ortaya çıkarmak, kısacası taşın sahibini tanıtmak olduğu görülecektir. Kişinin genç yaşta ölmüş olduğunu belirten çiçek, hacı olduğunu belirten hurma ağacı, îdam edildiğini anlatan boyun kısmındaki kement, mesleklerini yansıtan tulumba, çapa, ok-yay –ki namı bir kemankeş olduğuna işaret eder– ve okur-yazarlığına delalet eden **kalem-divit**

gibi simgelerde de, kişinin kimliği ile ilgili daha özel bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

Bu yüzden, serpuşun ve diğer simgelerin mezar taşlarındaki anlamı, son derece büyüktür. Osmanlılarda sosyal statünün en önemli göstergesi mezar taşlarının, taş işçiliği ve edebî özelliği yanında yazı sanatı bakımından önemi bulunmaktadır. Tarihi mezar taşı kitâbelerinde, Osmanlı'nın önemli hattatlarının yazdığı imzalı mezar taşı kitabeleri bulunmaktadır.

Mezar taşlarında genellikle *celî sülûs*, *celî talik*, *kûfi* yazı çeşitleri kullanılmıştır. Sanatta üslup sahibi hattatlar yazdıkları mezar taşı kitâbelerinin sonuna imzalarını atmışlardır. İmza sadece hattat ismi olduğu gibi genelde 'bunu yazan' anlamına gelen Arapça "ketebehû" fiiliyle birlikte de kullanılmıştır.